

TEMA 8. Skole og dannelse

Spor i dag: Skole og dannelse

I dag siger folkeskolens formålsparagraf, at skolen skal give eleverne kundskaber og færdigheder. Skolen skal også forberede børnene ”til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre”. Skolegang har altid drejet sig om, at eleverne skal tilegne sig færdigheder og dannes som mennesker og samfundsborgere. Frem til 1975 stod det i lovgivningen, at skolens værdigrundlag skulle være kristent. Skolen er på mange måder et barn af kirken – og af reformationens budskab om, at alle skal have adgang til Guds ord.

Luther og de reformatoriske idéer: Skole og dannelse

Luther mente, at der sker noget med et menneske, hver gang det tror på det gode budskab om syndernes forladelse og frelse i Kristus. Personen ”omdannes”, fordi egoismen overvindes og kærligheden til Gud og medmennesket tager over.

Det betød ikke, at Luther mente, at der med ét slag skete en ændring af menneskets natur. Han forestillede sig snarere, at den nødvendige dannelse af det kristne menneske var en stadig proces. Derfor var der brug for, at den enkelte hørte og tilegnede sig evangeliets indhold igen og igen.

Det var naturligvis kirkens opgave at sørge for, at alle kunne møde Guds ord. Præsternes forkyndelse skulle støttes af daglig katekismus-undervisning hjemme og i skolen. Idealet om undervisning i kristendom for alle lå i direkte forlængelse af Luthers tanker om, at mennesket blev frelst ved tro og ikke ved gerninger. Det var grundlaget for den store pædagogiske indsats, som blev en meget væsentlig side af reformationen.

Luther skrev selv Den store og Den lille Katekismus. Navnlig den sidste fik kolossal udbredelse som indbegrebet af ”den kristne børnelærdom”. Derudover var det især hans nære ven og medarbejder, Philip Melanchthon, der udformede det pædagogiske materiale, som blev brugt til undervisning i skoler og på universiteter. Melanchthon blev med tiden ligefrem kaldt *praeceptor Germaniae*, dvs. ”Tysklands læremester”.

Reformationens historie og det danske samfund: Skole og dannelse

I 1536 overtog kongemagten de gamle kirkeskoler sammen med størstedelen af det øvrige kirkegods. Fremover skulle der være én god latinskole i alle byer, sådan at drenge kunne blive oplært i luthersk kristendom og latinsk skriftkultur. De dygtigste kunne fortsætte til universitetet og blive præster i den nye kirke. Latinskolerne fungerede samtidig som byernes fattigskoler. I de yngste klasser lærte børnene læsning og religion på *dansk* og blev på den måde forsørget og opdraget et par år. I de ældste klasser, hvor latin dominerede, var der færre elever. Her gik bl.a. en del præstesønner, der havde fået privatundervisning hjemme de første år.

Undervisning blev også prioriteret mere generelt. Forældre blev mindet om, at de skulle opdrage deres børn til gode kristne. I alle sogne skulle degnen undervise ungdommen i ”den kristne børnelærdom”. Det skete ud fra Luthers Lille Katekismus, som skulle sikre, at børnene lærte at tro på rette lutherske vis. Hvis ikke man kunne sit Fadervor, De ti Bud og trosbekendelsen, dvs. kernen i katekismen og grundlaget for troen, kunne man ikke komme til alters eller blive troløvet.

I løbet af 1500-, 1600- og 1700-tallet blev det mere almindeligt, at der lokalt blev ”holdt skole” med egentlig *læs*undervisning for begge køn. Målet var, at drenge og piger derved kunne blive bedre til at læse Luthers Lille Katekismus og den tilhørende forklaring – og til efterfølgende at lære teksterne udenad. I samme periode var skriftkulturen blevet mere vigtig i samfundet generelt. Der var efterspørgsel på skolegang, og mange drenge lærte også at skrive og regne.

For 1700-tallets pietister blev børns personlige tilegnelse af kristendommen afgørende. I 1736 blev konfirmation gjort obligatorisk ved lov, dvs. at man indførte et fast ritual ved den eksamen, hvor de unge blev overhørt i deres ”kristne børnelærdom”. Alle børn fik nu pligt til skolegang, så de fik lært tilstrækkeligt i læsning og kristendom. I 1814 kom en mere omfattende dansk skolelovgivning, der stillede krav om syv års undervisning for alle børn, nu også i skrivning og regning.

Skole og kirke har været tæt forbundet langt op imod vor tid. Statens tilsyn med skolerne lå hos præster og provster helt frem til 1933, og lokalt blev læreren længe set som ”kirkens mand” – og kaldt for ”degnen”. Den kristne opdragelse var del af Folkeskolens formålsparagraf frem til 1975, ligesom bibelhistorie, kristendom og salmesang længe fyldte meget i skolegangen. Siden 1975 har faget ”kristendomskundskab” skullet være kundskabsformidlende frem for forkyndende. Ved mange skoler bliver tilknytning til kristne traditioner markeret bl.a. ved den årlige juleafslutning.

Reformationens billeder: Skole og dannelse

Lucas Cranach den Ældre: Illustration til Den Lille Katekismus, 1527. En af otte illustrationer til Fader vor (verset: ”Helliget blive dit navn”). Træsnit, 103 x 94 mm
Dresden, Kupferstichkabinett (inv. Nr. A 1905 – 371/378)

Det blev vigtigt for lutheranerne at kunne læse Bibelens tekster, og derfor vigtigt i det hele taget at kunne læse. Men vigtigere var det at kunne forstå Bibelen på den rigtige evangeliske måde – det vil sige i overensstemmelse med den nye lære. Kun ved at følge den kunne man ifølge reformatorerne stole på, at man var frelst. Undervisning blev derfor prioriteret højt. Og præsternes prædikener i kirkerne var vigtige instrumenter for indprentningen af den rette lære.

Det var en omfattende opgave at belære folk om den nye tro. Både Luther og Melanchthon skrev derfor mange forklarende tekster, der tolkede Bibelen i overensstemmelse med den nye teologi. Der var tekster til såvel lærde som til den bredere befolkning. Disse tekster blev ofte illustreret.

De to nok vigtigste eksempler på sådanne belærende tekster er Luthers Lille og Store Katekismus. På billedet ses en af illustrationerne til en udgave af Den Lille Katekismus fra 1527, hvor Fadervors vers, ”Helliget blive dit navn”, er motivet. Under billedet står en tekst: ”das ist / Dein name werde recht erkand / durch rechte lere und glauben / und dadurch gelobet und gepreiset.” (det vil sige / at dit navn bliver rigtigt forstået / gennem den rette lære og tro / og derved lovet og priset)

Teksten er en vejledning til, hvordan verset ”Helliget blive dit navn” skal forstås, nemlig, at det først og fremmest skal forstås ’rigtigt’, altså som den nye tro foreskriver. Kun derved bliver Guds navn prist. Og netop at forstå Guds navn ’rigtigt’ er temaet for præstens prædiken. Han forklarer, hvad den rette tro vil sige, således, at den korsfæstede Kristus, der er kernen i hele historien, bliver nærværende, ja ligefrem materialiserer sig for menigheden.

Reformationen 1517-2017 – Hovedtemaer” er blevet til på foranledning af Præsidiets for reformationsjubileet i Danmark. Hovedformålet er at give et første overblik over reformationen og dens betydning for derved at vække interesse for emnet og tjene til videre inspiration for enkeltpersoner og organisationer.

Til hvert af de udvalgte illustrerede temaer findes – en kort tekst om reformationens spor i dag – en introduktion til Luthers tanker og de reformatoriske idéer – et rids af reformationens historie og videre betydning for det danske samfund. For flere temaer er derudover udvalgt et billede, der viser reformationens spor i den visuelle kultur.

Teksterne er skrevet af en forfattergruppe, sammensat af forskere fra forskellige fag og forskningsinstitutioner: Lektor, ph.d. Bo Kristian Holm, Afdeling for Teologi, Aarhus Universitet, og prof. mso. Anna Vind, Det teologiske Fakultet, Københavns Universitet, har skrevet teksterne om Luther og reformationens ideer.

Lektor, dr. phil. Charlotte Appel, Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet, og prof., fil.dr. Hanne Sanders, Historiska Institutionen, Lunds Universitet, har skrevet om reformationens historie og det danske samfund.

Museumsinspektør, seniorforsker Hanne Kolind Poulsen, Statens Museum for Kunst, har skrevet teksterne om reformationens billeder. Hun er også hovedforfatter til temaet ”Billeder og kunst”. Lektor, ph.d. Sven Rune Havsteen, Det teologiske Fakultet, Københavns Universitet, er medforfatter til temaet ”Sang og musik”.

Nationalmuseet har taget sig af sprogbehandling, billedsøgning og opsætning.

Charlotte Appel og Bo Kristian Holm har stået for redaktionen.